Ta’lim menejmentida esg tamoyillari: barqaror rivojlanish va ijtimoiy mas’uliyat

Sh.M.G‘aybullayev
shonazargaybullayev5@mail.com
Buxoro davlat universiteti

Annotatsiya: Maqolada ekologik, ijtimoiy va boshqaruv (ESG) tamoyillarini ta’lim menejmenti amaliyotiga tatbiq etishning nazariy-metodologik asoslari tadqiq etilgan. Ta’lim muassasalari faoliyatida ekologik barqarorlikka erishish, ijtimoiy mas’uliyat darajasini oshirish hamda boshqaruvning shaffof va samarali mexanizmlarini takomillashtirish masalalari tahlil markaziga qo’yilgan. ESG yondashuvining ta’lim sifatini yuksaltirish, ta’lim olishda teng imkoniyatlarni kafolatlash, boshqaruv qarorlarining ochiqligini ta’minlash va institutsional rivojlanishga ta’siri asoslab berilgan. Xalqaro tashkilotlar tajribasini umumlashtirish asosida ta’lim muassasalarining barqaror rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishga doir ilmiy-amaliy takliflar shakllantirilgan.

Kalit so’zlar: ta’lim menejmenti, ESG tamoyillari, barqaror rivojlanish, ijtimoiy mas’uliyat, ekologik barqarorlik, shaffof boshqaruv, ta’lim sifati.

ESG principles in educational management: sustainable development and social responsibility

Sh.M.Gaybullayev
shonazargaybullayev5@mail.com
Bukhara State University

Abstract: The article explores the theoretical and methodological foundations for applying environmental, social and governance (ESG) principles in the practice of educational management. The analysis focuses on achieving environmental sustainability, strengthening social responsibility and improving transparent and effective governance mechanisms in educational institutions. The study substantiates the impact of the ESG approach on enhancing the quality of education, guaranteeing equal access to learning, ensuring the openness of managerial decisions and fostering institutional development. Based on a synthesis of the experience of international organizations, the article puts forward scientific and practical recommendations for designing sustainable development strategies for educational institutions.

(cc) BY

Keywords: educational management, ESG principles, sustainable development, social responsibility, environmental sustainability, transparent governance, quality of education

Kirish. Globallashuv jarayonlarining chuqurlashuvi va raqamli transformatsiyaning jadal sur'atlari ta'lim tizimini boshqarishga nisbatan yangi talablarni ilgari surmoqda. Bunday sharoitda ta'lim muassasalari faoliyatini barqaror rivojlanish va ijtimoiy mas'uliyat tamoyillari asosida tashkil etish boshqaruv amaliyotining muhim talabiga aylanib bormoqda. Bu borada ekologik (Environmental), ijtimoiy (Social) va boshqaruv (Governance) omillarini yaxlit tizimda qamrab oluvchi ESG yondashuvi alohida o'rin tutadi. Mazkur yondashuv tashkilot faoliyatini faqat moliyaviy ko'rsatkichlar bilan emas, balki uning atrof-muhit, jamiyat va boshqaruv sifatiga qo'shayotgan hissasi orqali ham baholash imkonini beradi.

ESG tamoyillarining ta'lim muassasalari amaliyotiga joriy etilishi ta'lim sifatini oshirish bilan bir qatorda ta'lim oluvchilarda ekologik madaniyatni tarbiyalash, ta'lim olishda teng imkoniyatlarni kafolatlash, boshqaruv jarayonlarining ochiqligini ta'minlash hamda muassasaning institutsional salohiyatini mustahkamlashga xizmat qiladi. O'zbekiston ta'lim tizimida izchil amalga oshirilayotgan islohotlar xalqaro tajribaga tayangan barqaror boshqaruv mexanizmlarini milliy sharoitga moslashtirish va takomillashtirish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Bu holat mazkur tadqiqot mavzusining dolzarbligini belgilaydi.

Tadqiqotning maqsadi ta'lim menejmentida ESG tamoyillarini qo'llashning nazariy asoslarini tahlil qilish hamda ularni ta'lim muassasalari faoliyatiga joriy etishning ustuvor yo'nalishlarini aniqlashdan iborat.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Xalqaro ilmiy va amaliy hamjamiyatda ESG tamoyillari barqaror rivojlanish hamda mas'uliyatli boshqaruvning yetakchi konsepsiyalaridan biri sifatida keng e'tirof etilgan. Ushbu konsepsiyaning nazariy negizini atrof-muhitni muhofaza qilish, ijtimoiy adolat va institutsional boshqaruv samaradorligi haqidagi g'oyalar tashkil etadi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan 2015-yilda qabul qilingan 2030-yilgacha bo'lgan davrda barqaror rivojlanish sohasidagi kun tartibida sifatli ta'lim, gender tengligi, munosib mehnat va samarali institutlarni shakllantirish ustuvor maqsadlar qatorida belgilangan [1]. Ushbu maqsadlar ta'lim muassasalarida ESG tamoyillarini joriy etishning konseptual asosi bo'lib xizmat qiladi. Global Reporting Initiative (GRI) tomonidan ishlab chiqilgan universal standartlar esa tashkilotlarning ekologik, ijtimoiy va boshqaruv faoliyatini baholash hamda bu boradagi hisobotlarni shakllantirishning metodik asoslarini belgilab beradi [3].

(cc) BY

Mavjud ilmiy manbalarni o'rganish ESG tamoyillarini ta'lim menejmentiga integratsiyalash ta'lim muassasalarining uzoq muddatli taraqqiyoti, boshqaruv samaradorligi va jamiyat oldidagi mas'uliyatini kuchaytirishda muhim omil ekanini ko'rsatadi. Biroq ushbu tamoyillarni milliy ta'lim tizimining institutsional va normativ-huquqiy xususiyatlariga moslashtirish masalasi hali yetarlicha o'rganilmagan bo'lib, alohida ilmiy izlanishlarni taqozo etadi.

Tadqiqotda ta'lim menejmentida ESG tamoyillarini qo'llashning nazariy va amaliy jihatlarini yoritishga qaratilgan kompleks metodologik yondashuvga tayanildi. Jumladan, quyidagi ilmiy usullardan foydalanildi:

–tizimli tahlil - ESG tamoyillarining ekologik, ijtimoiy va boshqaruv tarkibiy qismlarini yaxlit tizim doirasida, ularning o'zaro aloqadorligini hisobga olgan holda o'rganish;

–qiyosiy tahlil - ta'lim menejmentiga oid xalqaro tajriba va zamonaviy boshqaruv yondashuvlarini o'zaro taqqoslash;

–kontent-tahlil - xalqaro tashkilotlarning me'yoriy hujjatlari, ilmiy nashrlar va barqaror rivojlanish masalalariga bag'ishlangan manbalar mazmunini tahlil qilish.

Natijalar va muhokama. Tadqiqot natijalari ESG tamoyillarining ta'lim menejmentidagi o'rni hamda ularning barqaror rivojlanish va ijtimoiy mas'uliyatni ta'minlashdagi ahamiyatini aniqlash imkonini berdi. Tahlillar ko'rsatishicha, ESG yondashuvi ta'lim tashkilotlarini boshqarishda ekologik, ijtimoiy va institutsional omillarni yagona tizimga birlashtiradi. Natijada ta'lim muassasasi faoliyati iqtisodiy samaradorlik mezonlari bilan bir qatorda uning jamiyat va atrof-muhit oldidagi mas'uliyati nuqtayi nazaridan ham baholanadi [1; 3].

Birinchidan, ekologik yo'nalish ta'lim muassasalarida energiya va suv resurslaridan tejamkorlik bilan foydalanish, qog'oz sarfini qisqartirish, chiqindilarni saralash va qayta ishlashni yo'lga qo'yish hamda ko'kalamzorlashtirish ishlarini kengaytirishni nazarda tutadi. Ushbu chora-tadbirlar muassasaning ekologik holatini yaxshilash bilan cheklanmay, ta'lim oluvchilarda ekologik madaniyat, tabiatga ongli munosabat va shaxsiy mas'uliyat hissini tarbiyalaydi. UNESCOning barqaror rivojlanish uchun ta'lim konsepsiyasida ham ekologik bilim va ko'nikmalarni ta'lim mazmuniga singdirish ustuvor vazifalardan biri sifatida qayd etilgan [2]. Shu jihatdan, "yashil kampus" konsepsiyasini amaliyotga tatbiq etish ta'lim muassasalarida ekologik barqarorlikka erishishning samarali vositasi sifatida baholanadi.

Ikkinchidan, ijtimoiy yo'nalish ta'lim jarayonida barcha uchun teng imkoniyatlar yaratish, inklyuziv ta'limni rivojlantirish, talabalar va pedagog xodimlarning huquqlari hamda qonuniy manfaatlarini himoya qilish bilan bog'liq. Bu borada ta'lim muassasasida ijtimoiy adolat, gender tengligi, bag'rikenglik va o'zaro hurmatga asoslangan muhitni qaror toptirish muhim ahamiyatga ega. Bunday muhit ta'lim oluvchilarning bilim olish imkoniyatlarini kengaytiribgina qolmay, ularning ijtimoiy

(cc) BY

faolligi va jamiyat hayotidagi ishtirokini ham kuchaytiradi. Sifatli ta'lim va gender tengligini ta'minlash BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari tizimida ham ustuvor vazifa sifatida belgilangan [1].

Uchinchidan, boshqaruv yo'nalishida shaffoflik, hisobdorlik, akademik halollik va strategik rejalashtirish asosiy mezonlar hisoblanadi. ESG tamoyillariga tayangan boshqaruv modeli qarorlar qabul qilish jarayoniga manfaatdor tomonlar - muassasa rahbariyati, professor-o'qituvchilar, talabalar va ota-onalarni kengroq jalb etish imkonini yaratadi. Bundan tashqari, u boshqaruv jarayonlarining ochiqligini ta'minlash, korrupsiyaviy xavflarning oldini olish hamda muassasaga nisbatan institutsional ishonchni mustahkamlashga xizmat qiladi. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD)ning mas'uliyatli faoliyat yuritishga oid tavsiyalarida ham shaffoflik, hisobdorlik va manfaatdor tomonlar manfaatlarini inobatga olish asosiy tamoyillar sifatida qayd etilgan [4].

Olingan nazariy xulosalar UNESCO tomonidan ilgari surilgan barqaror rivojlanish uchun ta'lim konsepsiyasi hamda BMTning Barqaror rivojlanish maqsadlari bilan uyg'undir. Xususan, 4-maqsad (sifatli ta'lim), 5-maqsad (gender tengligi) va 16-maqsad (tinchlik, adolat va samarali institutlar) ta'lim tizimida ESG tamoyillarining ahamiyatini yanada oshiradi [1; 2]. Ushbu maqsadlarning ta'lim menejmenti bilan uyg'unlashuvi ta'lim tashkilotlarida uzoq muddatli rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish va amalga oshirishning nazariy asosini tashkil etadi.

Xalqaro ilmiy adabiyotlar tahlili ham ESG tamoyillarini ta'lim tashkilotlarining strategik boshqaruv tizimiga integratsiyalash barqaror institutsional rivojlanishning muhim sharti ekanini tasdiqlaydi. Jumladan, F. Azmat va hammualliflarining tadqiqotida mas'uliyatli menejment ta'limini rivojlantirish, barqaror rivojlanish maqsadlarini o'quv dasturlari mazmuniga kiritish va bo'lajak rahbarlarda ijtimoiy mas'uliyat kompetensiyalarini shakllantirish masalalari tahlil qilingan [5]. Bu ESG tamoyillarini faqat boshqaruv vositasi sifatida emas, balki ta'lim muassasasining strategik rivojlanish konsepsiyasi sifatida talqin etish zarurligidan dalolat beradi.

Shu bilan birga, ESG tamoyillarini amaliyotga tatbiq etish jarayonida bir qator to'siqlar yuzaga kelishi mumkin. Ular qatoriga moliyaviy resurslarning cheklanganligi, ESG sohasida ixtisoslashgan kadrlarning yetishmasligi hamda monitoring va baholash mexanizmlarining yetarli darajada shakllanmaganligini kiritish mumkin. Mazkur holat ta'lim muassasalarida ESG tamoyillarini bosqichma-bosqich joriy etish, rahbar va pedagog kadrlarning tegishli kompetensiyalarini muntazam oshirib borish hamda erishilgan natijalarni tizimli baholash zarurligini ko'rsatadi.

Tahlillar natijasida ESG tamoyillarining ta'lim menejmentiga integratsiyalashuvi uchta asosiy natijaga olib kelishi aniqlandi: birinchidan, ekologik mas'uliyatli ta'lim muhiti shakllanadi; ikkinchidan, ijtimoiy tenglik va inklyuzivlik ta'minlanadi; uchinchidan, shaffof va samarali boshqaruv tizimi rivojlanadi. Ushbu yo'nalishlarning

(cc) BY

o'zaro mutanosibligi ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligini oshirish, ularga nisbatan jamoatchilik ishonchini mustahkamlash va uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun zamin yaratadi.

Xulosa. O'tkazilgan nazariy tahlil natijalari ESG tamoyillarini ta'lim menejmentiga joriy etish zamonaviy ta'lim tashkilotlarining barqaror rivojlanishini ta'minlovchi muhim omil ekanini ko'rsatdi. Ekologik, ijtimoiy va boshqaruv mezonlarining o'zaro uyg'unligi ta'lim muassasalarida samarali va shaffof boshqaruv tizimini shakllantirish imkonini beradi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, ta'lim muassasalarida ESG tamoyillarini joriy etish uchun quyidagilar maqsadga muvofiq deb hisoblanadi: muassasaning barqaror rivojlanish strategiyasini ishlab chiqish va unga ESG ko'rsatkichlarini kiritish; GRI standartlari asosida ESG faoliyati bo'yicha muntazam hisobot berish amaliyotini yo'lga qo'yish; rahbar va pedagog xodimlarning ESG yo'nalishidagi malakasini oshirish dasturlarini tashkil etish; "yashil kampus" hamda inklyuziv ta'lim muhitini rivojlantirish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. United Nations. (2015). Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. New York: United Nations.

2. UNESCO. (2020). Education for Sustainable Development: A Roadmap. Paris: UNESCO.

3. Global Reporting Initiative. (2021). GRI Universal Standards. Amsterdam: GRI.

4. OECD. (2023). OECD Guidelines for Multinational Enterprises on Responsible Business Conduct. Paris: OECD Publishing.

5. Azmat, F., Jain, A., & Sridharan, B. (2023). Responsible management education in business schools: Are we there yet? Journal of Business Research, 157, 113518.